

KOVÁCS DÉNES HEGEDŰMŰVÉSZ-TANÁR
(Vác, 1930. április 18. – Budapest, 2005. február 11).

Kovács Dénes (ZeneKar)

„Egy hangszer voltam az Isten kezében, Ki játszott rajtam néhány dallamot, Ábrándjait a boldog szenvedésnek, Aztán összetört és elhagyott. Most az enyészet kezében vagyok. De fölöttem égnek a csillagok.” (Juhász Gyula)

Kovács Dénes Kossuth- és Liszt-díjas hegedűművész 1936-ban kezdte meg zenei tanulmányait a szolnoki Városi Zeneiskolában. 1938-tól Budapesten tanult Rados Dezsőnél a Fodor Zeneiskolában, majd 1944-ben Zathureczky Ede növendéke lett. 1951-től 1961-ig a Magyar Állami Operaház koncertmestere volt. 1955-ben megnyerte a londoni Flesch-hegedűversenyt. Ezt követően, 1957-től haláláig tanított a Zeneművészeti Főiskolán, amelynek 1967-től 1971-ig főigazgatója, majd 1971-től 1980-ig rektora volt. Gyönyörű Bach-, Mozart-, Beethoven-, Mendelssohn- és Brahms-interpretációi örökre emlékezetesek maradnak, nemes hegedűhangja valóban a Zathureczky-tradíciót képviselte. „Halálával óriási művészt, legendás mestert veszítettünk el, olyan embert, akinek köszönettel és hálával tartozunk, aki nem sztár volt, de állócsillag marad, melynek fénye mindig világítani fog szívünkben, helye pedig örök lesz a zeneművészet egén” – mondta temetésén tanítványa, Perényi Eszter. Az „American Record Guide” hanglez-szaklap 1986. január-februári száma szerint 1985-ös Mendelssohn-hegedűverseny felvételének mintául kellene szolgálnia minden hegedűs növendék számára. Távozásával a Hubay-Zathureczky iskola történetének fontos fejezete zárult le.

Akik szeretnék jobban megismerni Kovács Dénes pályafutását, ajánljuk, olvassák el Ottó Péter „A mesterhegedűs Kovács Dénes emlékezik” című, kitűnő életrajzi könyvét (2007). A család 1931-ben Pestszentlőrinc-re, majd 1934-ben Szolnok-ra került, ahol a kis Dénes 1936-ban lett a Városi Zeneiskola növendéke. 1938-ban költöztek Budapest-re. Zathureczky Ede 1944-ben vette fel zeneakadémiai osztályába, de tanulmányai az ostrom miatt megszakadtak. Mivel édesapja két évig szovjet fogságban volt, előbb a községi kenyérgyárba, majd 1945 novemberétől a Kőbányai Dohánygyárba ment dolgozni. Tanulmányait csak 1947-ben

folytatta Zathureczkynél. 1948-ban elnyerte a Hubay-díjat, 1949-ben pedig a prágai Jan Kubelik-verseny különdíját. 1951-ben diplomázott a Zeneakadémián, és még ebben az évben 3. díjat nyert a berlini VIT-en. 1957-ben a Zeneakadémia tanára, 1959-ben tanszékvezetője, 1967-től pedig főigazgatója lett. 1963-ban kapott Kossuth-díjat.

Mielőtt írásunk megszületett, Nagyné Bécsy Gizellával – aki hat évig volt tanítványa a Zeneakadémián, és akivel a közelmúltban kerültünk kapcsolatba, miután hazatért Luxemburgból – kerestük fel a Siófokhoz közeli Tab községben a hegedűművész Ferenc nevű testvérét, aki a család által gondosan összegyűjtött dokumentumokat őrzi. Egykori tanítványa különleges személyiségként emlékezett Kovács Dénesre, kiemelve szerénységét, a zene iránti alázatát, hivalkodásmentes virtuozitását, utánozhatatlan eleganciáját. *„Bár még iskolaköpenyes, 15 éves gimnazistaként kerültem hozzá, mindig tisztelettel és bizalommal közeledtem hozzá, és ez később is sokat segített a különböző próbatételek során. Olyan értékrendet alakított ki bennem, amely végig kísért pályámon. Az ízlésformálásban utolérhetetlen volt. Igen fontosnak tartotta „szuverén”, saját hangunk és stílusunk megtalálását, ami egy életen át tartó, céltudatos, türelmes tanulást jelentett.”* Hogy ez milyen biztonságérzetet adott a fiatal zeneakadémistának, erre jól rávilágítanak a Henryk Szering 1967 augusztusában, Dubrovnikban tartott kurzusán történetek (ennek tanúja volt a dubrovnikai zenekarban játszó Mezey Erzsébet csellóművész is). *„A kurzuson az aktív résztvevőknek 100 dollárt, a hallgatóknak 20 dollárt kellett fizetniük. Hallgatóként jelentkeztem. Tele volt a terem. Szering a közönséghez fordult, és megkérdezte: „Mi a különbség Vivaldi és Bach vonásvilága között?” Jelentkeztem, mire átnyújtotta hegedűjét, hogy mutassam meg. Amikor befejeztem, megkérdezte: „Van magánál hegedű?” Mondtam, hogy Magyarországról jöttem, 20 dollár részvételi díjat fizettem, mivel összesen 100 dollárt kaptam a költségekre, és a hegedűmet a szállodában hagytam. „Nekem nem kell az Ön pénze, gyorsan hozza ide a hegedűjét!” – válaszolta. Így lettem a kurzus ösztöndíjas résztvevője. Naponta két órát foglalkozott velem, és a kurzus végén, mint a gálakoncert egyetlen közreműködője, az ő vezényletével játszhattam Mozart A-dúr hegedűversenyét. Két év múlva aztán ösztöndíjas résztvevőként kaptam meghívást Szering genfi mesterkurzusára, ahol találkozhattam Szigeti Józseffel is.”*

Hegedűverseny, A-dúr K. 219 I. Allegro aperto (9:13)

Hegedűverseny, A-dúr K. 219 II. Adagio (10:12)

Versenymű hegedűre és zenekarra, A-dúr KV 219 III. Rondeau. Tempo di Menuetto (8:53)

W. A. Mozart: A-dúr hegedűverseny, K. 219

Kovács Dénes (hegedű) és a Magyar Állami Hangversenyzenekar Lehel György vezényletével.

© 1957 HUNGAROTON RECORDS LTD.

Nagyné Bécsy Gizella kezdetben az Állami Hangversenyzenekar tagja volt, majd 30 évig játszott a Luxemburgi Filharmonikus Zenekarban, miközben közreműködője volt számos szóló- és kamarakoncertnek is. Kovács Dénes tanári munkáját dicséri, hogy amikor 1984-ben részt vett a zenekar függöny mögött tartott, koncertmesteri próbajátékán, Bach- és Mozart-interpretációjáért a legmagasabb pontszámot kapta Arthur Grumiaux világhírű belga hegedűművésztől, megelőzve annak saját tanítványát is! Amint elmondta, őszinte hálával tartozik Kovács Dénesnek, hogy négy éves győri konzervatóriumi, kilenc éves tanárképző főiskolai, és 25 éves luxemburgi konzervatóriumi tanári tevékenysége során a tőle tanultakat adhatta tovább a fiatal hegedűsöknek.

Kovács Dénes 9 éves korában (zeneKar)

Addig is, amíg az archívum anyagából részletes monográfia készül Kovács Dénesről, szeretnénk, ha olvasóink legalább nagy vonalakban megismernék ennek a nagyszerű hegedűművésznek a pályafutását. Mivel szívesebben beszélt zenéről és hegedülésről, mint önmagáról, igyekeztünk csokorba gyűjteni mindazt, amit az interjúk során erről elmondott, és életrajzi könyve számára diktafonra rögzített. A róla szóló, első tudósítás a Nemzeti Jövők című szolnoki lap 1936. augusztus 8-i számában jelent meg, Ehrlich Lajos tollából: Az ötesztendős Kovács Déneskét Borbély György főispán vette pártfogásba.

Nem panaszkodhatunk, a mi kis tiszaparti városunk rengeteg tehetséget termelt már ki, de ha mind igaz, amit az elmúlt napokban hallottunk, akkor a legnagyobb szolnoki karrier most van elindulóban. A nem mindennapi tehetséget – akiről szakértők megállapítása szerint pár év múlva világszerte beszélni fognak –, Kovács Déneskének hívják, ötesztendős, édesapja külvárosi kiskereskedő. Úgy kezdődött a dolog, hogy a kis Kovács Déneske egyszer elővette felnőtt bátyjának hegedűjét és a jelenlevők nagy ámulatára olyan tiszta hangokat fogott a húrokon, hogy régi hegedűjátékosoknak is dicséretére vált volna. A kisfiú bátyja, aki maga is naturalista játékos, foglalkozni kezdett a kis Déneskével, aki pár hét leforgása alatt már odáig vitte, hogy magyar nótákat, sőt jazz darabokat játszott. Nemrég Kovács Déneskét a Stefánia intézetbe kellett vinni, ahol aztán bemutatta tudományát. Akik hallották, meg voltak illetődve. A Stefánia az esetről jelentést tett a gyermek nagy jótevőjének, Borbély György főispánnak, aki meghallgatta Déneskét s utána nyomban intézkedett, hogy az ötesztendős zseni megfelelő kis hegedűt kapjon és a városi zeneiskolában díjmentesen a legintenzívebben foglalkozzanak vele. Kovács Déneske most már növendéke a Városi Zeneiskolának. Gráber Lajos igazgató, aki hetenként kétszer több órán át foglalkozik vele, a következőket mondotta a Nemzeti Jövők munkatársának. – Egy cseppet sem túlzok, ha azt mondom erről a gyerekről, hogy világtehetség. Akik eddig hallották játszani, azok a meglepetéstől nem tudtak szóhoz jutni. Legutóbb Temesváry János, a budapesti zeneművészeti főiskola tanára hallgatta meg, ő is ezt a szót használta: világtehetség... – Nemcsak bámulatos könnyedséggel játszik a húrokon, hanem a legnagyobb szellemi fejlettségről is tanúságot tett. Egyik óráról a másikra megtanulta a hangjegyek nevét és elhelyezkedéseit. Kovács Déneske egyelőre csak helyi szenzáció. Az előjelekből ítélve azonban nem lehetetlen, sőt valószínű, hogy pár év múlva már az ország határain túl is megismerik a kis szolnoki fiú nevét. Adja Isten, hogy úgy legyen...

1937-ben Temesváry János, a Zeneművészeti Főiskola tanára azt ajánlotta szüleinek, költözzenek Budapestre, és Rados Dezsőnél tanuljon tovább. Édesapját, aki a vasútnál szolgált, áthelyezték a fővárosba, és a tízgyermekes család Budára, a Toldy Ferenc utcában

költözött. Az Andrássy út 40. szám alatt működő Fodor Zeneiskolába került, Rados Dezsőhöz.

Gyermekkori portré Kovács Dénesről (zeneKar)

Hogy ki fedezte fel tehetségét, erről a következőket mondta a „Gramofon” című folyóirat számára (2000. június): *Szüleim aligha, hiszen ők nem voltak muzsikuskok, mindössze annyit tudok, hogy édesapám saját kedvtelésére néha gitározott. Bátyám hegedűjátékára viszont már jól emlékszem, őt sokszor hallottam játszani. Persze ő sem volt profi. Egyik alkalommal, még hatéves sem lehettem, titokban, amikor nem volt otthon, kicsomagoltam a hangszert, és magam próbáltam megszólaltatni. És csodák csodájára hallás után egyszerűbb dalokat már el is tudtam játszani rajta. A következő karácsonyra, anyukám nagy meglepetésére egy hegedűt kértem ajándékba. Szolnokon laktunk, édesapám ott szolgált a vasútnál, és egyszer az történt, hogy a hozzánk látogató védőnő meghallhatta, hogyan hegedülök. Muzikális lélek lévén, megtetszhetett neki, és azt javasolta édesanyámnak, hogy vigyenek el a zeneiskolába. Azonnal fel is vettek, és alig fél évre rá már felléphettem a színházban rendezett növendékhangversenyen... Rados kivételes pedagógus volt. Nem pártolta a csodagyerekséget. Nála szigorúan minden kötelezőt át kellett vennem, nem ugorhattam át semmit. Amiért így utólag is hálás lehetek neki. Az a tapasztalat ugyanis, hogy a csodagyerek tudása később erősen hézagos lesz, ha túlságosan a tehetségére támaszkodnak. Bizony ezen a pályán is meg kell tanulni az alapokat. Sajnos Radost a háború idején származása miatt feketelistára tették, ő tulajdonképpen kényszerűségből adott át Zathureczkynek. Felhívta, és kérte, hogy hallgasson meg. Zathureczky ekkor a lakására rendelt, ahol alig két percet játszhattam neki, s máris leállított: föl van véve. Amíg Rados inkább a játék technikai oldalára fektette a súlyt, a méltán fenomenális muzsikusként ismert Zathureczky a darabok zeneiségét sugározta át tanítványaiba. Minden órájának csodálatos volt az atmoszférája. A zene igazi szépségeire is ő*

hívta fel először a figyelmemet, és ezek után az sem véletlen, hogy engem akkor elsősorban maga a zene kerített vonzásába, és nem a hegedülés. Első vásárolt lemezemen sem hegedűjáték volt hallható, hanem Bach korálelőjátékok orgonán Albert Schweitzerrel. Kevesen tudják, de egy időben nem is hegedűs, hanem zongorista szerettem volna lenni. Más kérdés, hogy gyorsan lebeszéltek róla.

Az alábbiakat az Ottó Péter által összeállított életrajzi könyv számára mondta diktafonra: Radost nagyon szerettem. Nála kedvesebb, jóakaratóbb embert alig ismertem. A mindenem volt. Meghatározó személy lett életemben. Nem pártolta a csodagyerekséget. Ezzel szerencsém volt. Előlről kezdte. Szigorúan mindent át kellett vennem a tananyagban. Mindent lassan kellett játszani. Az etűdök kottából való eljátszása nem jelentett különösebb nehézséget. Akkoriban olyan periódusomban voltam, hogy nem szerettem gyakorolni. Édesanyámnak nem tetszhetett a dolog, elpanaszolta Radosnak, hogy keveset dolgozom. Ezt követően három Kayser-etűdöt kellett egy órára kívülről megtanulnom, ami nem örömteli feladat. Így kényszerített Rados a gyakorlásra. Megtanított dolgozni. A mai napig hálás lehetek érte. Ugyanis az a tapasztalat, hogy a csodagyerek tudása erősen hézagos, ha az adottságokat kihasználva túlságosan a tehetségre támaszkodnak. Mert hiába tehetséges valaki. A tehetség nem pótolja a tudást. Ezen a pályán meg kell tanulni az alapokat. Az lehet, hogy a gyerekek sikerül ösztönösen valamit helyesen megoldania. Aki szerencsés, az továbbra is a helyes ösztön birtokában van. Azonban módszeres, tudatos tanulás nélkül nem juthat messzire az, aki művész akar lenni... Mint már említettem, nem voltam nagy gyakorlós. De megtanultam jól gyakorolni. Az időt, amit gyakorlásra szántam, a lehető legjobban kihasználtam, s átgondoltan hasznosítottam azt, amire Rados Dezső tanított. Hubay is azon a véleményen volt, hogy aki jól gyakorol, annak napi négy óra elegendő. Mert sokan gyakorolnak többet, de felületesen. Annak nincs haszna, sőt káros. Később, pályámon is arra voltam figyelemmel, amit Rados Dezsőtől tanultam. Hiszen aki – mint a rossz amerikai filmekben – mindig csak lő, de nem tölt soha, az előbb-utóbb ráfizet. Szóval megtanultam gyakorolni. Ha repertoáromon dolgozom, úgy fésülöm át a műveket, mintha soha nem játszottam volna őket. A technikát ápolni kell. Megfigyelhető, hogy azok, akik tudják, hogy ennek csak eleje van, de vége nincs, tovább maradnak a pódiumon. Mások máról holnapra eltűnnek.

Rados először a hangképzés módját tanította. Meghúzta a vonót, ami borzasztóan recsegett, mert a kiindulási pont bírt fontossággal. A nyers erőt, a súlyt mutatta be. Majd azt, hogy lehet ezt természetes módon finomítani, differenciálni. Mert semmit sem lehet kívülről megoldani, hanem csak belülről. A „hogyanall” foglalkozott, a „produkció” a legkevésbé sem izgatta.

Nem csoda, hogy növendékei rosszul vizsgáztak. Ugyanakkor nem biztos, hogy mindez hátrányukra volt, hiszen nem vizsgázni, hanem hegedülni tanultak. A vizsga nem lehet olyan cél, hol a siker érdekében alapvető problémákat megkerül növendék, tanár. Rados távlatokban gondolkodott. Mindig így történt: „Ja?! Vizsga lesz?” – ő meg gondosan, aprólékosan foglalkozott tovább hegedűseivel, akik rendre nem készültek el az anyaggal. A Rados-növendékek nem tartoztak vizsga alkalmával a legsikeresebbek közé. Nyolcéves voltam. Úgy rendelt órára, hogy előtte megebédeltetett a portással. Csak akkor mehettem hozzá, ha előtte már ettem is... Rados tanított meg a kötelességtudásra, és arra is, hogy soha nem tudunk semmit igazán. Ugyanakkor a tökéletességre biztatott, a becsvágyat kívánta felébreszteni, hogy ne legyek elégedett magammal. Aki művész, az nem lehet szerénytelen, hiszen érzi azt is, amit nem tud. Ha másra nem, arra kíváncsi, amit nem tud. Ugyanakkor ahol a tehetség és tudás megvan, ott biztos alapokon áll az ember. Rengeteget köszönhetek neki. Annyira jól tanított, hogy a későbbiek folyamán nem voltak jelentős technikai nehézségeim... Ha világhírű hegedűsökért lelkesedtem, tanárom csak legyintett: „Ugyan fiam!” Meglepődtem, amikor egy támadhatatlan, legendás hírű hegedűsről volt szó, s ugyanígy reagált. Ma már tudom, zeneileg nem értett egyet azzal a hegedűssel. Azt akarta, hogy csakis a magam útját járjam... Menuhin volt rám a legnagyobb hatással. Ő a csodálatos ráérzés birtokában volt. Rendelkezett azzal a benső indítékkal, hozzáállással, melyet kevés hegedűsben találtam meg. Sok a kitűnő hegedűs, de kiválasztott kevés van, akinél felfedezi az ember azt is, hogy „oka van” hegedülni. Ő ilyen volt. Egy újságíró Menuhint a világ első hegedűsének nevezte, mire ő így válaszolt: „Nem, én csak a második vagyok. Nagyon sok >első< van.” Tulajdonképpen minden nagy hegedűs hatással volt rám, természetesen attól függően, hogy milyen művet hallottam tőlük...

Hamarosan gondok szakadtak mindannyiunkra. Nehéz idők jöttek. Szegény tanárom zsidó emberként az üldözöttek közé került. Kényszerűségből adott át Zathureczkynek. Telefonon felhívta, és megkérte, hogy hallgasson meg. Zathureczky a lakására rendelt. Bach g-moll szonátáját vittem. Már az első, Adagio tételben, pár taktus után leállított: „Felveszlek, fiam!” – így lettem növendéke az ostrom előtt... Zathureczky varázslatos egyéniség és kiváló muzsikus volt. Áradt belőle a zene. Technikai kérdések nem túlságosan érdekelték. Legfőbb gondja a zenei megfogalmazás volt. Növendékeitől elvárta, hogy tudjanak hegedülni. Óráin csak felkészülten lehetett részt venni. Ennek hiányában nem illett megjelenni. Kétszer tanított hetente, de nem kerülhetett mindenkire sor. Ugyanakkor minden növendék jelen volt. Ha valaki úgy érezte, hogy nem eléggé felkészült, akkor nem játszott. Előfordult, hogy két-három

növendék vette igénybe az egész délutánt. „Játszottam!”, újságoltuk lelkesen, szinte dicsekedve... Megtanultunk figyelni. Roppant tanulságos órák voltak.

„Zatunál voltam órán!” Volt ennek valami ezoterikus jelentése is. Okkal, hiszen egy Zathureczky-óra után beavatottnak érezhettük magunkat mindannyian a zenébe. Mit jelent az ma, ha mondom, nagyszerű volt, amikor előjátszott, mikor jelenléte tette rendkívülivé az élményt. Megszűnt körülötte minden, ami nem tartozott a zenéhez. Szenvedélyesen ragaszkodott egy-egy frázis, apró részlet kidolgozásához. Nyugtalanul, velünk együtt kereste azokat a szálakat, melyek a megoldáshoz vezetnek. Elengedhetetlenül fontos volt számára, hogy minden részletben megéreztesse a zene belső gesztusát, hogy feltárja mindazt, ami mellett sokan esetleg észrevétlenül mennek el. Ugyanakkor tartózkodott a határozott ítéletektől, mert mindenben talált valamit, amire érdemes odafigyelni. Gyűlölte a sematizmust, de annál jobban örült, ha valaki kezdeményezett. Ilyenkor zavarba ejtő elismeréssel reagált. Nem kívánt végleges megoldásokat, mindig nyitva tartotta az utat az újabb lehetőségek, felismerések felé. Zathureczky a hegedülést a művészetnek rendelte alá. Ujjrendjei, vonásnemei gyakran bonyolultnak tűntek, de a vizsgálódó csakhamar rájött, hogy a különcködésnek ható megoldások mögött mély esztétikai okok állottak. Az ötvösműgondot sokan hibájául rótták fel, nem tartották őt elég egyszerűnek, nagyvonalúnak. Mi is kételkedtünk időnként, hogyan áll össze a sok önmagában gyönyörűen kimunkált rész anélkül, hogy a mű egész formáját megbontaná. Végül rá kellett jönnünk, hogy a részletes kidolgozás mindenféleképpen hasznos, a műben való elmélyedést segíti elő... Jellemző volt Zathureczkyre, hogy hagyta játszani a növendéket, de egy idő után megállította: „Fiam, ez jó, de nincs íze!” „Nincs íze!” – kiáltott fel. Ezt a két szót nem lehet elfelejteni. Ugyanakkor azon igyekezett, hogy az egész kép úgy álljon össze, hogy minden mozaik értelmet kapjon a formát kitöltve... Tanulóéveimben kifogásolták, hogy kis hangon hegedülök. Radoshoz is eljutott a kifogás híre, és így felelt rá: „Most még nekik van igazuk!” Rados úgy gondolkozott, hogy az ember ne csináljon olyat, ami nem a sajátja. Nem arról van szó, hogy én mától fogva akkor nagy hangon fogok hegedülni, hanem arról, hogy meggyőződés nélkül semmit ne csináljon az, aki művész akar lenni. Rájöttem, hogy még nem rendelkezem azzal, ami a hegedülésnél elengedhetetlen fontossággal bír. Ostoba módon elsősorban bal kezemre bízam a kifejezést, megfeledkezve arról, hogy a jobb kéz olyan, mint az ember tüdeje. Rájöttem, hogy „két kézzel” kell hegedülni. A vonóval is el kell játszani a darabot. Hihetetlen differenciáltsággal...

Budapest Székesfőváros Polgármesterének 1948. június 4-i határozata szerint a Hubay Jenő jubileumi ösztöndíjat Kovács Dénes főiskolai hallgató kapta. Az „Esti szó” című lap 1948. június 18-i száma azt adta hírül, hogy a Reményi-díj nyertese a 18 éves Kovács Dénes lett, akinek mostoha körülményei miatt – volt korábban zsákhordó is – művészi tanulmányait többször abba kellett hagynia. A következő évben ismét elnyerte a Hubay-díjat. A „Szabad esti szó” újság 1949. június 15-i száma arról tudósított, hogy a prágai Kubelik-versenyen második díjat nyert. *Smetana művében – mondja büszkén – én voltam a legjobb. Ezt persze a csehek méltányolták is. Az előadott művek felét függöny mögött játszottuk, a másik felét pódiumon. A versenyt Bezrodnij szovjet hegedűművész nyerte meg, akinek ragyogó technikája, mélyen átélt játéka mögött nem volt szégyen elmaradni. Mindent elkövettem, amit csak lehetett.*

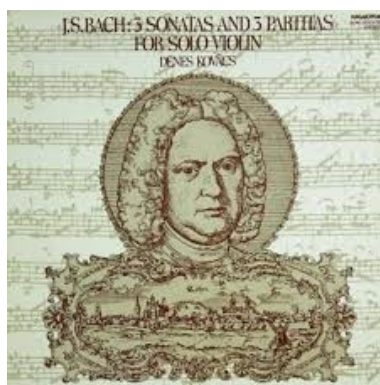

Kovács Dénes (zeneKar)

Zathureczky kedvelt. Kéthetente meghívott magához ebédre. Szeretett velem beszélgetni. Egy alkalommal – soha nem fogom elfelejteni, annyira kedves emlék – a következőket mondta: „Fiú! A Beethoven-hegedűversenyt csak azok tudják igazán szépen játszani, akik nem >virtuózok<. Te nagyon szépen játszottad. Kifejezetten tetszett.” A virtuóz művekre bedílt művészeknek nehézséget okoz e mű fegyelmezett előadása. A virtuóz lázas türelmetlensége tönkreteszi Beethoven zenéjét, nem tudja tartalmassá tenni, kitölteni. Persze, hogy az ember több lehessen, mint egy virtuóz, ahhoz előbb bizony virtuóznak kell lennie... Az Operaházban sokat lehetett tanulni. Nem előnyös, ha a hegedűsök csak a saját irodalmukat ismerik, és csak azzal foglalkoznak. Ha valaki kizárólag szólószonátákat és hegedűre írt más műveket ismer Bachtól, ugyanakkor a Máté-passió vagy egyéb szakrális művek iránt nincs benne érdeklődés. Milyen Bach-értelmezés alakulhat ki az ilyen zenészben? Feltételezhetően hiányos. Ha jól emlékszem, a koreográfus Balanchin mondta: „Zenéjének matematikai alapzata is van, melynek érzélem teljes belső Istenhez fordulás adja meg a leglényegét.” Pontos fogalmazás.

Ezzel csak egyetérteni lehet. Sokan azt hiszik, hogy Bach zenéjéből hiányzik az érzelem. Az érzelműség biztos!

A londoni Flesch-versenyre a minisztériumban hívták fel a figyelmét. Londonban 1955. november 8-án zajlott le a Guildhall School Music and Drama rendezésében a 11-ik nemzetközi Carl Flesch hegedűverseny, ahol angol, belga, magyar, osztrák, francia, ausztrál, amerikai, cseh versenyzők vettek részt. A döntőbe angol, belga és magyar művészek kerültek be. A z első és második díjat magyarok nyerték el. Kovács Dénes Bach d-moll partitáját és Brahms hegedűversenyét játszotta, mellyel első helyezést ért el. Vadas Ágnes Bach g-moll szonátáját és Bartók hegedűversenyét adta elő, amivel a második helyet nyerte el a rendkívül szoros versenyben. Itt említjük meg, hogy Vadas Ágnes (1929-2007) – aki szintén Rados- és Zathureczky-tanítvány volt – 1956-1962-ig Párizsban, majd 1966-ig Németországban élt. Később Amerikában tanított és koncertezett, és 1980-ban lett a San Francisco Opera Orchestra tagja. Nyugdíjba vonulását követően jelentek meg könyvei „Memoirs from Hungary” (2002) és „Memoirs of A Stupid Woman” (2007) címmel. Zathureczky Ede a Zeneművészeti Főiskola főigazgatója az örömhír vétele után mondta: „Művész és pedagógus számára nincs nagyobb elégtétel, mint tudni, hogy művészetének folytatói, tanítványai további sikereket érnek el. S különösen örülök annak, hogy ez a mostani eredmény újabb bizonyítéka a magyar előadó-művészet világhírnevének.”

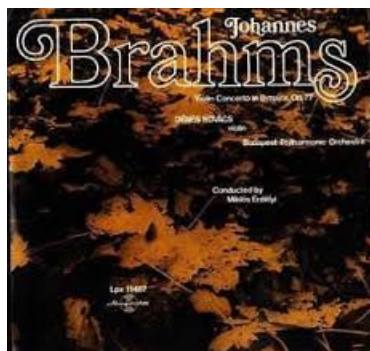
Partita II, d-moll BWV 1004 - Gigue (4:06)

Partita II, d-moll BWV 1004 - Sarabande (3:12)

Kovács Dénes: J.S.Bach - Chaconne (12:33)

Partita II, d-moll BWV 1004 - Gigue · Johann Sebastian Bach · Dénes Kovács Sonatas and 3 partitas for solo violin

© 1981 HUNGAROTON RECORDS LTD.

Brahms - Dénes Kovács & Miklós ERDÉLYI (1970) - Violin Concerto in D major, Op.

77

Budapest Philharmonic Orchestra · · Dénes Kovács · Miklós ERDÉLYI [0:00](#) : Allegro non troppo (D major) [20:13](#) : Adagio (F major) [28:53](#) : Allegro giocoso, ma non troppo vivace (D major)

Kovács Dénes a „Gramofon” 2000. évi, júniusi számában így nyilatkozott erről: *Utólag hihetetlennek tűnhet, mégis kiengedtek a versenyre, ahol ott ült a zsűriben Menuhin is. A siker sokat jelentett nekem, például nyomban koncerteket. Emlékszem, a jó nevű Jascha Horenstein karmesterrel is felléphettem. De amikor hazajöttem, úgy tekintettek rám, mint egy holdlakóra. Ekkor még fel sem merült benne, hogy külföldön fusson be karriert, akár világsztárként is. 1956-ban már igen, de ekkor sem élt a lehetőséggel. „Talán mert kényelmes vagyok. Félttem, mi lesz velem egy teljesen idegen világban. És sok minden kötött Magyarországhoz is. Pedig megkerestek, és kaptam számos kedvező ajánlatot. Nem vitás, hogy sokkal nagyobb karriert futhattam volna be, a magyarországi központi impresszálszínvonal meg sem közelítette a nyugati magánirodák lehetőségeit. Ilyen értelemben sajnálom a kimaradt alkalmakat. De azért is, mert az én esetemben is beigazolódott az ősi mondás, hogy senki nem lehet próféta saját hazájában, nem az a fontos ember, aki itthon teszi a dolgát, hanem az, aki odakint... Ha volt érdemem, talán az, hogy igyekeztem a Rados- és a Zathureczky-iskolát együtt ötvözve továbbvinni. Magam is fontosnak érzem például a gyakori előjátszást. Soha nem felejttem, mennyire inspirált bennünket, növendékeket, mikor hallhattuk Zathureczkyt. De meggyőződésemmé lett, hogy hiába tehetséges egy növendék, ha technikai kérdésekben nem kap korán megfelelő eligazítást és irányítást, könnyen megmarad félkarú óriásnak... Jó diagnosztának kell lenni. Meg kell érezni, hogy hiába van meg a jó szándék a növendékben, ha valamit nem megfelelően csinál technikailag. Akkor le kell állítani, kigyakoroltatni a hibát, a rossz beidegződést... Soha nem voltam tagja a pártnak. Persze lehet, hogy éppen ez volt a jó. Ezért is gondolhattak rám Szabó Ferenc után az Akadémia élén... Szabó idején egy idő után egészségtelen szellem uralkodott a főiskolán. Óriási vétke Szabónak, hogy olyan zseniális*

tanárokat, mint Molnár Antal vagy Ádám Jenő – politikai megfontolásokról vezettetve – hirtelen nyugdíjazott. Én megpróbáltam visszacsalogatni őket, mindhiába. És akkor azért került rám a sor, mert a politikai szempontokkal szemben erősíteni óhajtották a szakmai vonalat. Bármennyire is megtisztelő feladat volt azonban a rektorság, áldozat volt számomra, ugyanis minden szerénységgel állítom, hogy tizenkét évvel rövidítette meg az életemet, annyi megterhelő elfoglaltsággal járt ugyanis... Elértem, hogy a hangszeres növendékek csak délután jöjjenek be az elméleti órákra, és délelőtt gyakoroljanak. De elintéztam azt is, hogy mielőtt az új növendékek megkezdik tanulmányaikat, ne kelljen elmenniük tizenegy hónapra katonának. Ez ügyben például a miniszternél jártam... Aczél György egy időn át erősen pártolt, ugyanis tisztelt szakmailag. Még a koncertjeimen is megjelent néhány alkalommal. Pártfogolta, hogy én vezessem a főiskolát, amit viszont sokan félreértettek. Én ugyanis semmilyen közeli viszonyba nem kerültem vele.

A zenei versenyekről így vélekedett: *Mi a verseny? Valamit lemérni, ami lemérhetetlen. Perfekt, nem csinál csacsiságokat. Na jó, ez még mérhető. De hogy valaki milyen egyéniség? Azt nemigen díjazzák. A mindenáron való perfekcionizmus uniformizál. Többen tökéletesen birtokolják a hangszert, de az egyéni hangvétel és a műről való személyes vallomás sajnálatosan hiányzik előadásukból. Menuhint, Hubermannt, Kreisler, Szigetit rögtön fel lehetett ismerni a rádióban az első hangok után. Mai hegedűsökről ugyanez alig mondható el. Többnyire felejthetők. A versenyzővé vált zenész abból él, hogy lehegedüli a másikat. Ez a túlonat gyors és hangos hegedülés az árnyalatokat, finomságokat nélkülöző „produkciónak” vezet. Csak abból lehet művész, aki annak lehetőségeit magában hordozza, ugyanakkor jelentősek emberi tulajdonságai, az, hogyan látja a világot és mit akar közölni velünk. Rengeteget zsúriztem. Minden verseny után rosszkedvűen jöttem haza. A furcsa, hogy a zsúrizó kollégák zöme gyakran osztotta véleményemet. Kértem, akkor hogy jöhetett ki az eredmény? Ez az, amit soha nem lehetett megtudni... Megfigyelhető, hogy azok, akik művészettel foglalkoznak, más beállítottságú emberek. Ez a közéletben is jelentkezhet, miután differenciáltabban gondolkodnak. Aki a művészettel van kapcsolatban, Istennel van kapcsolatban. Ez alapján meghatározó. A baj gyökere, hogy a világ üzleti okokból fogva az ellenkező irányba tendál és formálódik. Azt hihetné az „értékes ember”, hogy kevesebb gondja, baja lesz, ha a technikai fejlődés megszabadítja, s majd azzal foglalkozhat, aminek valóban értelme van. A belső, külső konfliktusok teljesen soha nem szűnhetnek meg, valahol minden ember érdeke ütközik a másikkal. Bizonyos lelki egyensúlyban élhetnénk, ha a lelki konfliktusok okait igyekeznénk megérteni, továbbá ha nem azt a szörnyű szemetet ontanánk szüntelenül az emberre, mely csak bűnözésre biztat. Így választ kaphatnánk arra is, amire a*

művészet hivatott. Az értékvesztés mindenre kihat. A túlságosan sok brutalitás. Az Amerikából importált úgynevezett szórakoztató zene és film térnyerésével nehéz elképzelni az ideális társadalmat.

Az American Record Guide című szaklap 1986. január-februári számában Follett ezt írta Kovács Dénes 1985-ös, Rádiózenekarral készített felvételéről: Mivel a jelenlegi Schwann-katalógusban több mint harminc felvétel található Mendelssohn hegedűversenyéről, az ember hajlamos arra, hogy figyelmen kívül hagyja ezt a felvételt. Helytelen! Kovács Dénes előadása számomra hosszú évek óta az egyik legélvezetesebb interpretáció. Azt hiszem, hogy mindenki aszerint reagál majd erre az előadásra, hogy minek is tekinti Mendelssohnt. Klasszikus zeneszerző romantikus öltözékben, vagy a romantikus korszak gyermeke? Kovács egyértelműen klasszikusnak tekinti. Sehol nem érezhető ez nyilvánvalóbban, mint az első tételben, az Allegro appassionatóban. Kovács egyáltalán nem hideg vagy dagályos, a tétel stílusa mégis éneklően klasszikus. A második tétel előadása egyike a legcsodálatosabbaknak, amit valaha is hallottam. Kovács hosszan, éneklő stílusban szövi a dallamvonalakat, melyek – úgy tűnik – soha nem tévesztik el a megfelelő irányt. Ennek az interpretációnak minden hegedű szakos hallgató számára mintául kellene szolgálnia: tökéletes példa arra, hogyan kell egy egyszerű dallamot az irány eltévesztése nélkül, tisztán és világosan eljátszani. Kitűnő felvétel a Mendelssohn-hegedűversenyéről. Nagyon ajánlom!

Mozart Esz-dúr divertimentójának (K. 563) Hungaroton-felvétele – Kovács Dénes, Német Géza és Banda Ede előadásában – 1977-ben Grand Prix díjat kapott Párizsban. Ezzel egy időben az Esz-dúr Divertimento másik felvétele is forgalomba került Párizsban: egy CBS-lemezen Isaac Stern, Pinchas Zukerman és Leonard Rose adta elő. A magyar felvétel ez elől a lemez elől hódította el a nagydíjat. Anthony Hodgson a következőket írta erről: *„Két konkurrens felvétel kapható jelenleg e műből, mindkettő régebbi kiadású és a legmagasabb árkategóriában. Az egyik az Olasz Vonóshármas előadásában DGG lemezen, a másik a Grumiaux, Janzer, Czako trió, Philips kiadásban. Figyelembe véve a három magyar muzsikusz kiemelkedően nagyszerű játékát, mindenképpen az új Hungaroton felvételé az elsőség. Legnagyobb dicséret az előadóknak! Az első tétel tele lendülettel, olyan egyenletes ritmikával, mintha karmester vezényelné. Kovács hegedűhangja ezüstösen finom, mérsékelten vibrátós, kivéve a gyors forte passzázsokat, ahol felerősíti, gazdagabbá teszi a hangzást, annak érdekében, hogy érvényre juttassa a hegedűszólam vezető szerepét. Kitűnő tempóban játsszák az Adagiót – nyoma sincs itt a XIX. századi szemlélődésnek –, és egyetlen pillanatra sem felejtve, hogy Divertimentót játszanak. Megfelelő komolyság árad ebből a tételből, de*

úgy, hogy a zene jellegét igen átgondoltan emelik ki a dinamikai kontrasztok, mindkét Menüett-tételben erőteljes a „tutti” játék, s így különösen elevenné válik e tételek ritmikája. Csodálatraméltóan egyenletes a három hangszer egyensúlya: figyeljük csak meg, milyen nagyszerűen hangzanak az ellentétes ritmusú szólamok a nagyon dallamos Fináléban...”

A Records and Recording 1977. évi februári számában Colin Colbert így vélekedett: „Néhány Beethoven-szonáta – elsősorban a Tavaszi és a Kreutzer – nagy számban szerepel katalógusainkban, komplett felvétel is bőven akad, de egyik sem igazán kielégítő. A sok kiemelkedően szép pillanat és egyéni megoldás ellenére sem nevezhető szerencsés együttműködésnek Menuhin és Kempff lemeze. Suk és Panenka, valamint Zukerman és Barenboim felvételein problematikus az egyensúly; az előbbinél a hegedű, utóbbinál viszont a zongorahang túl sok mindazok számára, akik úgy vélik, hogy a művek hegedűre és zongorára írt szonáták. Kovács Dénés és Bächer Mihály viszont mindezt nagyszerűen valósítja meg mind technikai, mind művészi szempontból... Mindent egybevetve, a Beethoven-sorozat fénypontja a gyönyörű G-dúr szonáta. A felvétel egészére jellemző egészséges feszültség, erő és természetesség azonnal megérinti a hallgatót. Életrajzi könyvében olvashatjuk, hogy mikor a BBC felkérésére jelentős zenekritikusok hat különböző Beethoven hegedűverseny- felvétel alapján döntöttek arról, melyiket tartják a legjobb interpretációnak, egyöntetűen Kovács Dénés lemezére szavaztak. A hegedűművész erre így emlékezett: Egy Angliából hazalátogató barátom hozta a hírt a hatvanas években. Ha nem találkozom vele, soha nem tudom meg. Yehudi Menuhin és Isaac Stern felvételei is szerepeltek az összehasonlításban. Mondanom sem kell, nagyon örültem a sikernek. Annak azonban nem, hogy a hazai sajtó, rádió, sőt még a Hanglemezgyártó Vállalat is, mely a felvételt forgalomba hozta, mindezt egyöntetűen elhallgatta... Gertler Endre arra aspirált, hogy Magyarországon ő legyen a pápa. Persze dollárban akart mindent. Mikor először tanított, meghívott tanárként a Zeneakadémián, tele volt a X-es terem, ültek, álltak. Jött a Mester. Jött a „Bartók-történetekkel”. Majd a következő

kurzus. Akkor már nem álltak. Félig volt tele a terem. Harmadik kurzusára már nem volt jelentkező. Felszólítottam két növendéket, tessék elmenni!” „De tanár úr, meddig kell ezt csinálni? „Ameddig itt van!” Ugyanakkor Gertler híresztelte, hogy én fűrtam meg a kurzusát. Hogy tehettem? Toboroznom kellett a növendékeket! A sajtónak úgy nyilatkozott, hogy én akartam, rajtam múltott. Hát azért nem lehetek annyira ostoba! A szakmán belül való ármánykodás elviselhetetlen. Garay nem azért ment el, mert nem bírt engem, hanem azért, mert az ország, a közönség nem bírta őt. Nem kapott díjakat, középszerű hegedűs volt. Ha valaki utált engem, akkor a Garayt szerette. Az igaz, hogy nagy határozottsággal játszott. Egyik vizsgán, hol a Garayval szembeni ellenszenvet akarták kinyilvánítani, igazságtalanul rámásztak egy növendékére. Megvédtem, mert a tisztesség úgy kívánta. „Ez a Kovács még konyít valamit a dologhoz!”, emelte ki „jóindulattal” személyemet...

Ferencsik Jánossal (*café momus*
komolyzenei magazin)

Nagyon tapasztalatlanul kerültem a pódiumra. Valójában nem voltam felkészülve. Emlékszem, Brahms-koncertet játszottam a MÁV-zenekarral. A nagy feladat miatt eszméletlenül éreztem magam. Így nem lehet játszani. Úgy kell bemennem, hogy én vagyok a „király”! Holott kis szarházi voltam, aki kapott egy lehetőséget. Nem szabad sürgetni a dolgokat. Csak fokozatosan. „Ne gyűjtsétek a rossz koncerteket!” – mondom a gyerekeknek. „Csak akkor játsszál, amikor valóban tudod!” De akkor sem lesz olyan, ahogy akarod. Ha felkészületlen vagy, egy életre begyűjthetsz egy görcsöt, ami egészségtelen. Az első időben nagyon drukkos voltam. Koncert után megszöktem, nehogy valaki megtaláljon. Az ember kimegy a pódiumra, és arra gondol, hogy a közönség is ugyanezt érzi. Minden koncert olyan volt, mintha az életem függött volna tőle. Majd fokozatosan leszoktam róla. Az előadó-művészetben az ideálom: ahogy beszél az ember. Ott se minden egyforma. Emlékszem Zathureczkyre: „Ha azt mondd, hogy szeretlek, vagy kérek egy pohár vizet, az nem ugyanaz.” Manapság akkora pátosszal kérnek egy pohár vizet, hogy azt nem lehet kibírni. Az

oboista elkezd a Brahms második tételét nagy érzelegve, és elmegy a kedvem a dologtól. Nem arról van szó, hogy a részt nagyon szépen és a mindent sehogyan. De azért valahogy természetesen! Utálom a műművészetet. Amikor látom, hogy marha nagy művész, de nem tudja, miről van szó. Ki nem állom. A zenét kell szeretni. Minden áron... Mindig mondom: a zenét nem lehet akarni. A zenét csak szeretni lehet. Akkor megvan a lehetőség, hogy nemcsak játszunk, hanem át is éljük. A legtöbben okoskodnak a hegedülésről, és kitalálnak ilyen vagy olyan szabályokat. Egyetlen feltétel van: természetesen. Ha egyszerűen meg lehet oldani a problémát, miért kell agyonkomplikálni?

Kovács Dénes

A hegedűtartásban bizonyos feszültségek keletkeznek, mert a bal kar befelé fordulása természetellenes. Ezeket a feszültségeket fel kell oldani, a mozgást természetessé tenni. A jobb kar mindig a bal kar tükörképének tekintendő. A két mozgásnak harmonizálni kell. Ahhoz, hogy természetesen tudjon működni a bal kéz, nem szabad manipulálni, akarni. A hangszerkezelés alapja a tökéletes beidegződés. Ezt mindennapi gyakorlással ápoljuk. Nem fejjel gyakoroljuk, hanem ápoljuk! Mert az más. Aki túl sokat dolgozik fejjel, annál gyakran előfordul, hogy lemerevíti a természetes mozgást. A dolog technikai része: A hegedű egy barát. Jól kell éreznem magam vele. Hozzá kell idomítani a kezeimet. A kéz és a kar azzal legyenek az ujjak segítségével, hogy jó pozícióba kerüljenek a játék könnyítése céljából. A hegedülés nem lehet megerőltető. Kellemes érzéssel kell hegedülni. Mindenféle erőfeszítés kényelmetlen és rossz. Úgy kell hegedülni, ahogy az ember megy: jólesően, magától értetődően. A beidegződés és természetes mozgás alapján felépül az, ami benne marad az egész emberben és hozzá tartozik... Mikor otthon hegedülök, azonnal megállok, ha valami nem az elképzelésem szerint működik. Próbálok rájönni. A gyakorlás tudomány... Korábban a hangszeres virtuózok képzésén volt a hangsúly, majd a tömegek zenei nevelése állt középpontban, és elhanyagolták, mintegy a másik végletbe esve, a tehetségek képzését. Helyre kellett állítani az egyensúlyt. Kérdéssé tettük, hogy szükséges-e továbbra is fenntartani a művész- és tanárképzés egységét. Persze, jó tanár is csak az lehet, aki hangszerét

kezelni tudja. De nem mindenki bírja ki a pódium légkörét. Fölösleges megrázkódtatásnak teszünk ki olyanokat, akik nem állják meg a helyüket a koncertpódiumon, ha fenntartásainkat nem mondjuk ki időben, míg a pódiumra termett művésznövendékeknel el kell érniük, hogy már tizennyolc éves korában művészi fokon kezelje hangszerét... Megítélésem szerint azóta sem volt olyan a Zeneművészeti Főiskola, mint akkoriban. Tudtam, miért vállalom. Most utánoznak haszontalan amerikai egyetemeket – melyekből a valóságban kevés akad –, holott azoknak kellett volna tanulniuk tőlünk. Lett volna mit. A főiskolai rendszer nagyon jó volt. Miután egyetem lettünk, annak kéne fontossággal bírnia, hogy ki mit tud, és nem annak, hogy ki hányszor volt ezen vagy azon az órán. Az ilyen struktúra legfeljebb a középiskolás képzés szintjét érheti el.

Hetvenedik születésnapján, a Bartók-Pásztory díj az évi kitüntetettjeként adott nyilatkozata Zsoldos Dávid „A hegedűművész” című írásában jelent meg: *A legfontosabb, hogy a gyerekek minél előbb a helyes alapokkal ismerkedjenek meg. A rossz hangszerkezelési beidegződéseket egy mégoly tehetséges zenésznél is borzasztó nehéz a későbbiekben kijavítani. Nagyon károsnak tartom azt az utóbbi időben elterjedt módszert, hogy a gyerekek pengetve kezdik a hegedűtanulást. Ez óriási tévedés, a hegedűs jobb keze épp olyan, mint az énekesnek a tüdeje. Amikor Radoshoz kerültem, ő rengeteg üres húrt gyakoroltatott velem, és én nem lehetek elég hálás ezért. Általános rossz tapasztalatom, hogy a mai fiatalok a bal kéz ügyességét a jobb rovasára fejlesztik. Ez a gyakorlat részben a hangkultúra rovasára megy, részben teljesen eltekint attól, hogy a hegedű kétkézes hangszer, amelyben a két kéz egy rendszer része... Vissza kellene állítani a kamarazene és főleg a zenekari játék rangját. Ma mindenki szólistának készül, s ha zenekarba kényszerül, azt kudarcként éli meg. Meg kellene ezt fordítani: készüljünk „csak” zenekari muzsikusként, és a legjobbak majd „előre lépnek”, és szólót játszanak – ahogyan ez régen is volt. Én magam nagyon sokat játszottam zenekarban, s rengeteget tanultam azáltal, hogy megismertem az opera- és zenekari irodalmat. Ez a másik*

terület, ahol a fiatalok gyakran mulasztanak. Meg kell ismernünk az egész zeneirodalmat, mert nélküle sohasem lehetünk teljes értékű muzsikuskok.

Amikor már nagyon beteg volt és nem tudott beszélni, leírta üzenetét egyik növendékének: Az igazi boldogság, amikor rátalálsz egy mű IGAZI értelmére. Olyan, amikor igazgyöngyöt találsz. Akkor érzed az Istent, és nem utolsó sorban a szerzőt, aki mint az Isten „antennája” felfogta és kifejezte a legfontosabb dolgot, a lélek ÉLETÉT!

Testvére, Kovács Zoltán, aki gyűjtötte a róla szóló újságcikkeket, így jellemezte: Akik ismerték, az alábbiakat meg is állapíthatták, ami különböző leírásokból ki is tűnik. Értelmi képessége átlag feletti volt. Az általános ismeretek megszerzésére folyamatosan törekedett, de szelektált értékrend szerint. A zenéhez gyermekkorától vonzódása volt, így érdeklődési körében speciális területnek számított. Könnyen tanult, egyrészt jó megfigyelő képessége másrészt kiemelkedő emlékező készsége miatt. Mindezt célszerűen hasznosítani tudta. Racionálisan gondolkodott. Praktikai érzéke már gyengébb volt. Manualitásában már nem jeleskedett, csak olyannal foglalkozott, ami kedvtelés. Például szeretett főzni, de már mosogatni, rendet tenni nem. A fizikai munkát tisztelte, de már csinálni kevésbé szerette. Specifikus képességeit a zenében fejezte ki, emellett érdeklődésében az irodalom, a társzművészetek jelentőséggel bírtak. Kedvelte a sportot, mint versengést, ő maga csak játék szintjén szeretett vele foglalkozni, ezekből is a könnyed ágakat kedvelte (ping-pong, célba lövés, rex, stb.), ahol versenyezni lehetett. Az eredmény már nem érdekelt, vidáman viselte a vereséget. A műszaki tudomány nem tartozott az érdeklődési körébe, kifejezetten zavarták a bonyolult technikák. A természetet szerette, szívesen tartózkodott csendes környezetben. Kifinomult ízlése volt. Megjelenésében a belső értékek is megmutatkoztak. Öltözködésében konzervatív, de rendkívül igényes és ízléses. Értékrendjében a pénz csak a mindennapok ellátásában játszott szerepet. Nem volt anyagiás, a vagyonszerzés nem érdekelt. Kreativitása kifejezhető azzal is, hogy mentálisan aktív volt. A másképpen gondolkodók körébe tartozott. A társadalmilag elfogadott nézetek esetenként benne feszültséget okoztak, ebből kisebb nézeteltérései voltak, de igyekezett elkerülni a konfliktusokat. Érzékenységre jellemző a képzelőerő – megérzés – felismerés – megoldás. Kritikai érzéke fejlett – az igazság keresése kissé túlzott. Önmagával szembeni egészséges elégedetlensége mindig tetten érhető volt. A siker ösztönözte, a sikertelenség újabb megoldásokra sarkallta. Elfogadta a jó szándékú, valós, hozzáértő kritikát, és tudta értékelni azt, ami a felismerésben segített. Bosszantották a szófecsérlő kritikusok, akik egy átlagos szintet se ütöttek meg, csak okoskodtak. Kritika vonatkozásában a művésztsákkal szolidáris, nem volt közömbös, ha oktanul, méltatlanul

bántották kollégáit. A tökéletességre való törekvés minden megnyilvánulásában felismerhető. Ebben volt céltudatosság, egészséges becsvágy is. Munkabírása a felismerésig szinte határtalan volt. Annyit gyakorolt, amennyi szükséges volt az egyes részletek teljes tisztázásáig. Soha felkészületlenül nem jelent meg a pódiumon, tanteremben. A pontosság az erényei közé tartozott. Élhetőbb, harmonikusabb világra vágyott, és ezt munkájában, magánéletében egyaránt kifejezte. A sikerek mögött mindig volt hiányérzete. Ő többet adott magából, mint amennyit kapott. Szerény és önzetlen, segítőkész embernek ismerték, akiben nemcsak a művészi alázatot, ügyszeretetet, hanem az ember és értékeinek tiszteletét is érzékeltetni lehetett. Magánügyeiben zárkózott. Önmagából csak annyit mutatott, amit jó, ha ismer környezet. Közvetlenség, jó modor, ezt tapasztalhatták, akik ismerték. A körülötte zajló eseményekre mértéktartóan reagált, annak ellenére, hogy voltak benne indulatok, de fegyelmezett emberként tudott viselkedni. Jól érzékelt és kezelte a felé irányuló tiszteletet, megbecsülést, elismerést. Ön- és küldetésstudattal rendelkezett. Szívesen vállalt szolgálatnak vette éppen úgy zeneművészetét, mint pedagógiai tevékenységét. Ezt igazolja a művészi pályán eltöltött 65 év, ez idő alatt 47 évet hűségesen a Zeneakadémián is teljesített. Erős akaráttal, kitartással szenvedélyesen kereste mindazt, amiből lelkileg, szellemileg táplálkozni tudott. Hivatását nagyon komolyan vette, de e mögött egy jó humorú, kedves, diszkrét ember rejtőzött. Akik ismerték, gyakran emlegették viccelődéseit. Szerette az életet, annak lehetséges, normális élvezeteit. Különös szenvedélye nem volt, de kedvelte a nőket, a jó társaságot, ahol fel tudott oldódni. Szívesen fogyasztotta a jó ételeket, italokat, túlzás nélkül. Erős dohányos volt, ez közrehatott betegségében. Családszerető, gyerekeire figyelmet fordított gondoskodó apaként, igyekezett kedvükbe járni. Szülőtisztelő és jó testvér, akire mindig lehetett számítani. Szerettei iránt mindig készséges, aggódó, tapintatos egyén volt. Ezek is hozzátartoztak nagyságához.

Kovács Dénes gondolataiból: *A tehetséget, a tudást ösztönözni, pártfogolni kell, minden emberi értéket tisztelni, mert életünkhöz tartozó, szükségünk van rá. Az igazságtalanság olyan nagyhatalom, amit senki soha legyőzni nem tud. Újra éled és mindennapjaink keserűsége. A zenét kell szeretni minden áron. A zene iránti szüntelen szeretetem kárpótol mindenért. A szakmán belül való ármánykodás elviselhetetlen, s kárt okoz. A zenésznek a tisztesség határain belül diplomatikusnak kell lennie, vagy veszt. Kimész a pódiumra, egyszerre árad feléd valami – olyan leszel, mint az ember, aki beszél, mert a zene beszél, és mindjárt megtudják, ki az az ember. A jó hegedűs nem biztos, hogy jó muzsikos is egyben – a jó muzsikos mindenképpen jó hegedűs. A zenét azért találták ki, mert szükség volt rá. A szavak és a mondatok nem tudnak eleget elmondani, kifejezni – így a zene a segédeszköz, hogy még a*

megmagyarázhatatlant is ki tudja fejezni az ember. Az elrejtett dolgokat ki kell bontani, meg kell mutatni – belső tartással, bátran, határozottan kell játszani, a hangszer azt játssza, amit Te tudsz. A művészet abból áll, hogy más helyett beszél az ember. Minden a zene érdekében történik: A Zene a megoldás. Számomra alapvetően fontos, miért írták a darabot. Ezt nekem kell megfejtennem. Az élet örökös tévedések játéka. Ritkán tudunk valamit tökéletesen megoldani. Azokban a dolgokban, melyek életünket meghatározzák, igyekezni kell, hogy lehetőleg a legkevesebbet tévedjünk. Bár az is igaz, hogy általában csak utólag derül ki, hogy helyesen vagy helytelenül jártunk el.

Gyakori rekedtségének oka 2002-ben már ismert volt. 2004. április 20-án megoperálták, majd következett a bőráttűtetés. „*Már négy hónapja nem volt kezemben a hangszer! Majd ha beszélni tudok, elmondom, milyen apróságokon múlik, hogy a vibrátónak milyen színe van!*” – írta egy papírlapra. Júliusban a róla készült könyv kéziratát javította, augusztus 20-án Magyar Köztársaság Érdemrend Tiszti Keresztjét vette át a Parlamentben, majd újabb operációk következtek. Amikor testvérei, családtagjai meglátogatták, maga főzött nekik.

2005. február 11-én este egyedül volt otthon. Egyszer csak vette a kabátját és a kalapját, az ajtóhoz lépett, és meghalt.

Bächer Iván újságíró, Bächer Mihály zongoraművész fia szívhez szóló írással búcsúzott édesapja egykori szonátapartnerétől (Népszabadság, 2005. 03. 12.): *Pár napja eltemették Kovács Dénes hegedűművészt. Valójában ő már korábban eltávozott innen. Valaki azt mondta a gyászolók között: az a legszomorúbb ebben a halálban, hogy már senki sincsen, aki örülne neki. Kikopott ebből a zenétlenedő világból. És nemcsak a kegyetlen, elnémitő kór, Babits és Kosztolányi halálos betegsége okozta, hogy a végén magára maradt, hogy elfogyott körötte minden éltető közeg. Kovács Dénes két úr szolgája volt. Az egyik volt a muzsika, a másik a Zeneakadémia. A pesti Zeneakadémia, az ország legszebb épülete, amely Kovács Dénesnek kisgyermekkorától otthona volt, amelyet rektorként felvirágoztatott, amelyben hihetetlen intenzitással, fegyelemmel tanított negyvenhét éven át, ez a Zeneakadémia – mondjunk csak ennyit – nincs valami fényes állapotban. Szimbolikus, hogy a pótportások számára egy valami rendőrségi fogdából leselejtezett furnér íróasztalt löktek az épület csodálatos szentély-előterébe. A nagy figurák, ha vannak, külhonban élnek. Az itteniek is Japánba ingázva kénytelenek megkeresni a betevőt. Őket meg a diákok keresik. Ha keresik. Kovács Dénesnek órája csak akkor maradt el, ha külföldön turnézott éppen. De helyettesítésről ő akkor is mindig gondoskodott. Tanárként soha nem felejtette el, hogy a tizenegy gyermekes szolnoki*

szegény család csodagyerekeként évekig fizikai munkával kellett eltartania magát. Az Operaház egykori koncertmestere soha nem sztárokat nevelt, hanem hegedűsöket. Merthogy maga is az volt. Igaz, ő a huszadik század egyik legnagyobbja. Három-négy között az egyik. Ha idejében disszidált volna, például 1955-ben, amikor megnyerte a londoni Flesch-versenyt, akkor tudná is róla mindenki ezt. Akkor jöhetett volna haza nagy kegyesen. Technikája tökéletes volt, mert a technikát nem tekintette technikának. Eszköznek tekintette azt csupán. „Nem phrobléma”, mondta jellegzetesen, és már mutatta is, hogy nem az. Neki nem is volt az. Hegedűhangja szárnyalt és hatalmas volt. Ha annak kellett lennie. Mert Kovács mértéket ismert. Nem magát adta elsődlegesen, hanem Bachot, Vivaldit, Mozartot, Beethovent, Brahmsot, Bartókot. Ő valóban tolmácsolt. Tolmácsolta a muzsikát, a szerző mondandóját. Pontos volt mindig és mindenben: a tolmácsolásban, az órakezdésben vagy jellegzetes kölnijének megválasztásában. Tanítványai a portához lépve egy szippantásból megállapították, hogy a Tanár Úr megérkezett-e már. Bejárta a világot, az irodalom minden számottevő opusát lemezre vette. Reméljük, az ő felvételeit nem hányják szemétre legalább. Bejárta a világot, de itthon szolgált. A művész életét szolgálatnak tudta. Missziós ténykedésnek. Keresztnek, amelyet cipelni kell. Föl kell áldozni érte ezt és azt. Mindazonáltal szeretett jól élni, és adatott is számára pár szép évtized. Szeretett inni, enni, szerette a szép hölgyeket, ragyogóan főzött. Humora elképesztő volt, de tanórán nem ismert tréfát, viccet, akkor nem volt hülyéskedés soha. Nem volt semmije. Se háza, se nyaralója, se autója, se mása. Csak az az egy rongyos kis szabadsága. Mindig tökéletes eleganciával öltözködött. Nyakkendőjének, ingének, zakójának színe szigorúan harmonizált. Borostásan őt házon kívül nem látta ember. Kalapban járt. Nem nagy karimás „művészke” kalapban. Finom, elegáns, puha polgáriban. Az utolsó kalaposok közül volt való. Kihalt ez a faj is, a kalaposoké. Egy olyan korból maradt itt, amelyben a hegedűsök még abban a hitben hegedültek, hogy a hegedüléshez elég hegedülni. Büszke, méltóságteljes hegedűs volt. Puritán, marketingtelen. A mai világban idegen tehát. Van a hangszereknek is személyességük. A csellót, a hárfát át kell ölelni. A zongorával szervülni kell. A hegedűvel ki kell állani. Az egy kiállós hangszer. Ezt nem adhatja hangfelvétel soha vissza. Ahogy ő a pódiumon állott a hegedűvel. Élt, halt vele itten. Temetésén nem voltak sokan. Igaz, hideg is volt. A szertartást tévékamera vagy miniszter nem zavarta. Lehullt, mint az őszi falevél, mondotta sírjánál a pap. Hogy ezt az eredeti fordulatot ő, a megboldogult hogyan kommentálta volna, senki se tudja. De aki ismerte őt, az sejti.

Kozma Imre Atya a temetésén emberi tulajdonságait méltatta: „Soha senki előtt nem hallgatta el véleményét és mindenki tisztában volt azzal, hogy mit gondol felőle. Nemcsak szókimondás

volt ez, volt ebben sok a próféták halálos erkölcsi bátorságából. Bátran és keményen állott meg örökérvényű igazságok mellett egy olyan korban, midőn az élők a holtakra a holtak az élőkre irigykednek!? ... Nyugodt, derült magasságban élt, emberek és érdekek felett. Tömeggé sohasem vált, pedig emberkerülő sem volt. Nem elegyedett el lármázó seregben és nem ült az elvonultság hegycsúcsaira... Lényétől távol volt a látszat, a hamisság, a kirakat. Valódi volt az aranya, a szíve és a szava. De nem szerette a pongyolaságot, a pőreséget és azt a természetességet, amelyben nincs ízlés és fegyelem. Nem akart hamis látszatot, olyannak mutatta magát amilyen valójában volt, de olyan igyekezett lenni amilyennek lenni érdemes.”

Kovács Dénes szerette a költészetet. Amikor érezte a halál közeledtét, ismét a lélek húrja szólalt meg benne, mint hegedűjén annyiszor, és Juhász Gyula verséből olvasott fel: Tudom, hogy nincs sok időm, meg fogok halni, de nem siettettem. Idézek: „Egy hangszer voltam az Isten kezében, Ki játszott rajtam néhány dallamot, Ábrándjait a boldog szenvedésnek, Aztán összetört és elhagyott. Most az enyészet kezében vagyok. De fölöttem égnek a csillagok.”

***Rakos Miklós** (1947-2019) hegedűművész-tanár, zenei szakíró, zenetörténeti kutató. Az írás első megjelenése: Zenekar c. folyóirat 2019. II.9.
Köszönjük a felelős szerkesztő-kiadó, Popa Péter szíves engedélyét.